

Батура П.В.

студентка магістратури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

АБСТРАКТНА ЛЕКСИКА В МОВІ ТВОРІВ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

***Анотація.** У статті вивчаються семантико-стилістичні особливості абстрактної лексики, використаної в прозових творах сучасного українського автора В. Лиса. Розглядаються тематичні групи та особливості абстрактів як засобів художньої виразності в мові письменника.*

***Ключові слова:** абстракт, абстрактна лексика, тематична група, метафора, тавтологія, епітет.*

Абстрактна лексика становить одну з найважливіших частин словника сучасної української мови, адже «абстрактність і сам процес абстрагування надзвичайно характерні для мови» [7, с. 61]. Учені зазначають, що «категорія абстрактності засвідчує той факт, що людська думка виходить за межі фізичного й певною мірою мова не лише відображає світ, але й творить нові реальності», а «дослідження абстрактної лексики має важливе значення з погляду аналізу процесів становлення як мови, так і мислення» [8, с. 57]. Іменники з такою семантикою відображають результати розумової діяльності людини і протиставляються конкретним назвам. Вони, як і словниковий склад мови загалом, називають поняття з різноманітних галузей людського життя, постійно поповнюються новотворами й змінюються, тому вивчення абстрактної лексики є актуальним питанням сучасного мовознавства.

Дослідженню лексики з абстрактним значенням присвячені праці багатьох українських учених, зокрема І. Ковалика, В. Німчука, Л. Полюги, Т. Сіроштан, Н. Томи, І. Чепіги та ін. Однак абстрактна лексика в прозових творах В. Лиса не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті – проаналізувати семантико-стилістичні особливості абстрактної лексики, використаної в романах сучасного українського автора В. Лиса («Графиня», «І прибуде суддя», «Країна гіркої ніжності», «Острів Сильвестра», «Стара холера»).

Абстрактна лексика у творах В. Лиса представлена, за нашими спостереженнями, словами різноманітних тематичних груп, найбільш поширеними з яких є такі:

1. Назви почуттів, переживань становлять найбільш уживану частину абстрактів: *збентеження, збудження, роздратованість, хвилювання, радість, страх, кохання, вдячність, гнів, бажання, сором, неприязнь, тривога, нетерпіння, відчай, відроза* тощо.

2. Найменування дій, процесів і станів представлені кількома підгрупами в аналізованих творах:

– назви опредметнених дій: *народження, вплив, каяття, навчання, пограбування, напад, грабунок, виховання, вчинок, бунт, приїзд, поява псевдопоїздка* (певно, авторський новотвір), *стрибок, підбадьорення*;

– назви станів: *дрімота, сон, самота, напівмарення, трепет, запаморочення, заціпеніння, зомління*;

– найменування звуків: *деренчання, сміх, гикання, бренькіт, бренькання, шелест, посвист* тощо.

3. Назви рис характеру людини, особливостей її поведінки: *впертість, затьятість, настороженість, чесність, нахабність, безтурботність, байдужість* та ін. В окремих реченнях такі іменники утворюють ряди однорідних членів речення, що мають, на наш погляд, ознаки градації: *Ліра ... росла крізь Лідину неприязнь, що згодом переросла в ненависть: вона ненавиділа зразковість, акуратність, обов'язковість, занудність, допитливість, відмінність сестрички, схожої на неї як дві краплі води* [5, с. 64].

4. Найменування узагальнених абстрактних ознак: *можливість, тасмниця, правильність, моральність, підступність, великість, довжелезність, загорілість-чистота, пахучість, гіркота* та ін. Наприклад: *Вже пізніше він зрозумів: дратує неможливість нової зустрічі* [6, с. 157].

5. Назви абстрактних понять морально-етичного характеру: *змова, обман, правда, брехня, свобода, горе* тощо.

6. Найменування занять різного роду: *заступництво, шефство*.

7. Назви явищ природи, фізичних властивостей предметів: *темрява, блиск, прозорість, легкість, тиша*. Наприклад: *Я тримав у руках аркуши паперу і відчував свою власну невагомість* [2, с. 58].

8. Термінологія різних галузей мистецтва і науки також часто представлена абстрактними іменниками:

– офіційно-ділова: *прийом, нарада, закон*;

– філологічна: *речення, поезія, троп, дискурс*;

– юридична: *злочин, звільнення, крадіжка, бійка, грабунок, ув'язнення, вбивство, недоведеність злочину, розподіл спадщини*;

– медична: *хвороба, застуда, коклюш, кір, віспа, процедури, терапія* та ін.

Більшість абстрактних іменників мають стилістично нейтральне забарвлення, проте в окремих випадках надають оповіді книжного, наукового характеру або використовуються як засоби художньої образності.

Абстрактні найменування у творах письменника стали основою для багатьох влучних метафор, наприклад: *Вітине дитинство* пливло, посміхалося, цвіло – *легке, світле, радісне...* [4, с. 19]; *І, проганяючи цей страх, відігнала можливість впустити біду до своєї свідомості...* [4, с. 16]; *Вона стояла, за плечима чувся сміх, він віддалявся і віддалявся. Сміх* даленів, і начеб даленіла вона сама [4, с. 24]; *прислухалися до шелесту кроків* малої дівчинки й жінки, що йшла вже наполовину за обрієм [4, с. 49]; *Час, що виростав із його свідомості, час, який спочатку мав розмір у триста шістдесят п'ять днів...* [5, с. 46]; *Це квиління розтинало завісу дрімоти* і, здавалося, розрізало навпіл не тільки череп, а й мою душу [3, с. 81] тощо.

Персоніфікації, що спостерігаються у творах В. Лиса, також часто будуються на основі абстрактних іменників, наприклад: *Не дасть дядькові суму* напитися її крові [4, с. 50]; *Думка, що виповзла з якихось таємних надр мого зболеного мозку, змусила враз не те щоб здригнутися, а начеб побачити зворотний відлік часу* [2, с. 76]; *Тернула пальцями під оком, і їй здалося – палець відчув солоність* маленької краплини [3, с. 13]; *Моя самотність* наче вийшла з мене і стала за спиною, за вікном, заповнила простір, готуючись поглинути все на світі [3, с. 93] та ін.

Інколи абстрактні найменування додатково характеризують епітети: *Гострий біль* пронизав її тіло [4, с. 33]; *ця співчутливість* дивно поєднувалась з *холодним блиском* його блакитно-сірих очей [5, с. 35]; *Із холодною цікавістю* він дивився, як схлипує дружина [1, с. 131].

В окремих випадках підкреслити думку автора допомагає доречно вжитий прийом тавтології, заснований на абстрактних іменниках, наприклад: *Сон, що прилетів на крилах, на невидимих крилах, невидимий сон* [4, с. 13]; *І те, що вона сказала Сильвестрові про коханця, якраз і було неправдою. Великою, страшною і злою неправдою. Неправдою, що виростла з гордої душі* [5, с. 62]; *Але ця покора* приємна, *ця покора* – наче він сам [6, с. 171].

Інколи натрапляємо на оксиморон та антитези у творах письменника, побудовані на основі абстрактної лексики: *Від того, що насправді з мамою, від її запитань до цих двох найрідніших їй людей, до яких вона відчуває щось таке, непоясниме, наче любов* перемішалася з *ворожістю*, образою за те, чого не знала досі... [4, с. 35]; *У цій історії, в цій розмові, яка видалася*

Сильвестрові абсурдною і неймовірною, наче зі сну, але таки була, була, була, була, знаходилися, пульсували дві протилежні речі – правда і неправда, два продовження, що випливали з них [5, с. 45]; Ба, він зрадів у глибині душі (радість, поєднана з прикрістю), коли вона, явно його злякавшись, все ж дала гідний відлуп [6, с. 164].

Абстрактні іменники становлять основу фразеологізмів, вжитих у романах В. Лиса, наприклад: *Він зріб і ціненів від страху* [5, с. 39].

Отже, прозові твори В. Лиса наповнені абстрактною лексикою різноманітних тематичних груп, найбільш уживаними з яких є іменники на позначення почуттів, дій і процесів, рис характеру та особливостей поведінки людини. Рідше трапляються найменування узагальнених ознак. Явищ природи і фізичних властивостей предметів та ін. Слова з такою семантикою увиразнюють авторське мовлення, роблять його більш яскравим і влучним за допомогою різноманітних засобів художньої образності, зокрема метафор, персоніфікації, епітетів, тавтології.

Література

1. Лис В. В'язні зеленої дачі : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
2. Лис В. Графиня : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 224 с.
3. Лис В. І прибуде суддя : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 240 с.
4. Лис В. Країна гіркої ніжності : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 368 с.
5. Лис В. Острів Сильвестра : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 224 с.
6. Лис В. Стара холера : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 224 с.
7. Сіроштан Т.В., Алексеева Г.В. Категорія абстрактності в сучасній українській мові. *Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей*. Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. Вип. 6. С. 61–64.
8. Сіроштан Т.В. Засоби реалізації категорії абстрактності в українській мовній картині світу. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному поліетнічному суспільстві: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Мелітополь, 23-24 вересня 2016 р.)*. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 57–60.